

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра психології

у виробничій сфері Ψ

ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї

Методичні вказівки щодо проведення практичних занять
для студентів вищих навчальних закладів денної та заочної форми навчання
спеціальності 053 “Психологія”

Тернопіль – 2018

Вишньовський В.В. Методичні вказівки щодо проведення практичних занять з дисципліни «Психологія сім'ї» для студентів вищих навчальних закладів денної та заочної форми навчання спеціальності 053 «Психологія». – Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2018. – 36 с.

РЕЦЕНЗЕНТИ: **Періг І.М.** – доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології у виробничій сфері Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя.

Бамбурак Н.М. – доцент, к. психол. н., доцент кафедри практичної психології Львівського державного університету внутрішніх справ МВС України

Для студентів вищих навчальних закладів, що навчаються за спеціальністю 053 «Психологія», а також для практичних психологів, соціальних педагогів, слухачів системи перепідготовки та вдосконалення психолого-педагогічних кадрів.

Розглянуто і затверджено до друку на засіданні кафедри психології у виробничій сфері Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя, протокол № 10 від 14 березня 2018 року.

Схвалено і рекомендовано до друку методичною радою факультету економіки та менеджменту Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя, протокол № 7 від 18 квітня 2018 року.

Мета вивчення дисципліни “Психологія сім’ї”

Робоча програма «Психологія сім’ї» розроблена відповідно до програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр».

Процес трансформації сучасної сім’ї як соціального інституту супроводжується тривожними ознаками її дезорганізації – збільшенням кількості розлучень, сімейно-побутових порушень, зниженням рівня народжуваності, послабленням виховного потенціалу сім’ї, неврозами тощо. Це дає підстави стверджувати, що стан сучасної сім’ї кризовий.

Безумовно, зміцнення сім’ї багато в чому залежить від її соціально-економічної, правової захищеності. Водночас причини окремих сімейних проблем часто криються або в особливостях сімейного спілкування, або в індивідуальних характеристиках членів сім’ї, тобто мають психологічний характер.

У цьому зв’язку одним з важливих напрямків діяльності практичного психолога є надання сім’ї психологічної допомоги. Ефективність цієї роботи значною мірою залежить від особистості психолога, його життєвої позиції, поглядів, що мають ґрунтуватися на науковому підході до вивчення сім’ї.

Знання психологічних законів функціонування і розвитку сім’ї є основою підготовки психолога до корекційної діяльності, вивчення методів і прийомів роботи із сім’єю, їх удосконалення, формування адекватних уявлень про кінцеву мету корекційного процесу – сім’ю, яка без консультативної допомоги здатна самостійно позитивно розв’язувати проблеми, що виникають.

Мета курсу “Психологія сім’ї” – розкрити психологічні особливості сучасної сім’ї, об’єктивні і суб’єктивні умови її розвитку, роль сім’ї в соціалізації індивіда, озброїти практичних психологів знаннями про психологію сім’ї і шляхи надання сім’ї психологічної допомоги, ознайомити студентів-психологів з психологією шлюбно-сімейних стосунків як науковою

дисципліною, так і прикладною галуззю психологічної науки (навчальна); психологічна підготовка молоді до сімейного життя (вихована).

Завдання курсу: сформувати систематизоване уявлення про еволюцію шлюбно-сімейних відносин; розкрити особливості життєвого циклу сім'ї та закономірності її динаміки; висвітлити чинники та концепції дестабілізації шлюбно-сімейних відносин; окреслити модель психологічно здорової сім'ї; зазначити способи надання психологічної допомоги сім'ї.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Психологія сім'ї» студент повинен **знати:**

- теоретико-методологічні засади і понятійно-термінологічний апарат дисципліни;
- предмет та завдання дисципліни, історію та сучасні тенденції розвитку вітчизняної та зарубіжної психології сім'ї, загальні закономірності та психологічні особливості стосунків у сім'ї;
- розуміти і бачити взаємозв'язок даної дисципліни з іншими галузями психологічної науки та з філософськими, соціологічними, економічними, юридичними науками;
- мати наукове уявлення про соціально-психологічні, психофізіологічні та соціальні засади психології сімейного життя;
- методологічні та методичні основи становлення подружньої підсистеми, психологічні особливості подружніх конфліктів;
- мати уяву про основні психологічні методи вивчення психології подружніх стосунків.

Студент повинен вміти:

- аналізувати, систематизувати та узагальнювати прослуханий та прочитаний матеріал з питань психології сімейного життя;
- орієнтуватися в сучасній науковій літературі з питань психології сім'ї;
- володіти теоретичними основами розв'язання завдань профілактики подружніх девіацій та підвищення психолого-педагогічної компетентності подружньої пари;

- застосовувати методи діагностики сімейних стосунків у практичній діяльності; розробляти рекомендації щодо попередження конфліктів у сім'ї;
- проводити психологічні та соціально-психологічні дослідження, спрямовані на вивчення динаміки сім'ї;
- демонструвати практичні навички надання психологічної допомоги сім'ї.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	всього	в тому числі					всього	в тому числі				
л		п	лаб.	інд.	с.р.	л		п	лаб.	інд.	с.р.	
V семестр												
МОДУЛЬ I												
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї												
Тема 1. Розвиток інститутів шлюбу і сім'ї у контексті культурно-історичного розвитку людства	11	4	2	-	-	5	14	1	1	-	-	12
Тема 2. Соціально-психологічні характеристики сім'ї	11	4	2	-	-	5	14	1	1	-	-	12
Тема 3. Проблеми стабільності шлюбу і сім'ї	12	4	2	-	-	6	17	2	2	-	-	13
Тема 4. Характеристика психологічної сутності шлюбу	11	4	2	-	-	5	15	1	1	-	-	13
Разом за модулем I	45	16	8	-	-	21	60	5	5	-	-	50
МОДУЛЬ II. ФОРМУВАННЯ ПОДРУЖНЬОЇ ПАРИ ТА ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ СІМ'Ї												
Тема 5. Формування подружньої пари	11	4	2	-	-	5	14	1	1	-	-	12
Тема 6. Емоційний компонент взаємодії подружжя	11	4	2	-	-	5	15	1	1	-	-	13
Тема 7. Психологія подружнього статевого життя	12	4	2	-	-	6	17	2	2	-	-	13
Тема 8. Динаміка подружніх відносин	11	4	2	-	-	5	14	1	1	-	-	12
Разом за модулем II	45	16	8	-	-	21	60	5	5	-	-	50
Разом за семестр	90	32	16	-	-	42	120	10	10	-	-	100

VI семестр												
МОДУЛЬ III												
ПСИХОЛОГІЯ СІМЕЙНОЇ КРИЗИ ТА ПОДРУЖНИХ КОНФЛІКТІВ												
Тема 9. Сім'я і її вплив на формування особистості дитини. Типи виховання	21	4	2	-	-	15	20	1	2	-	-	17
Тема 10. Психологія сімейної кризи	22	4	2	-	-	16	17,5	0,5	1	-	-	16
Тема 11. Мотивація сімейних конфліктів, особливо небезпечних для сімейної цілісності	22	4	2	-	-	16	19	1	1	-	-	17
Тема 12. Материнство й батьківство. Діти без сім'ї	22	4	2	-	-	16	18,5	0,5	1	-	-	17
Разом за модулем III	87	16	8	-	-	63	75	3	5	-	-	67
МОДУЛЬ IV												
ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЩОДО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'Ї												
Тема 13. Психологічна діагностика сім'ї	18	4	2	-	-	12	14,5	0,5	1	-	-	13
Тема 14. Психологічна допомога сім'ї	18	4	2	-	-	12	14,5	0,5	1	-	-	13
Тема 15. Дисфункціональні сім'ї	19	4	2	-	-	13	16	1	1	-	-	14
Тема 16. Процеси розпаду і дестабілізації сімейних відносин	19	4	2	-	-	13	15,5	0,5	1	-	-	14
Тема 17. Домашнє насильство. Жорстоке поводження з дітьми	19	4	2	-	-	13	14,5	0,5	1	-	-	13
Разом за модулем IV	93	20	10	-	-	63	75	3	5	-	-	67
Разом за семестр	180	36	18	-	-	126	150	6	10	-	-	134
Всього годин	270	68	34	-	-	168	270	16	20	-	-	234

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		денна форма	заочна форма
V семестр			
1	Історичні зміни сім'ї та шлюбу	2	1
2	Сім'я як соціально-психологічний феномен	2	1
3	Проблеми стабільності шлюбу і сім'ї	2	1
4	Готовність до шлюбу і сімейного життя	2	2
5	Формування подружньої пари та спілкування в сім'ї	2	1
6	Кохання як основа подружніх стосунків	2	1
7	Психологія подружнього статевого життя	2	1
8	Життєвий цикл сім'ї	2	2
	Разом за семестр	16	10
VI семестр			
9	Сім'я і її вплив на формування особистості дитини. Типи виховання.	2	2
10	Сімейні кризи	2	1
11	Мотивація конфліктів, особливо небезпечних для сімейної цілісності. Феномен прощення	2	1
12	Материнство й батьківство. Діти без сім'ї	2	1
13	Психологічна діагностика сім'ї	2	1
14	Психологічна допомога сім'ї	2	1
15	Дисфункціональні сім'ї	2	1
16	Розлучення та його наслідки	2	1
17	Домашнє насильство. Жорстоке поводження з дітьми	2	1
	Разом за семестр	18	10
	ВСЬОГО:	34	20

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1.

Історичні зміни сім'ї та шлюбу

1. Історія розвитку шлюбних стосунків від прадавності до сучасності.
2. Шлюб як основа сім'ї.
3. Національні особливості сімейних стосунків.
4. Особливості розвитку української сім'ї.
5. Сім'я і її характеристики.
6. Особливості сучасної сім'ї.

Питання для самоконтролю

1. Що вам відомо про моделі сімейних стосунків у стародавньому світі ?
2. З чим пов'язані трансформації в інституті сім'ї протягом історії розвитку людства ?
3. Що означає нормативна модель сімейних стосунків ?
4. Як можна пояснити той факт, що в сучасному світі мають місце різні форми шлюбно-сімейних стосунків?
5. З чим пов'язано виникнення квазі-сімейних моделей сімейних стосунків ?
6. Під впливом яких факторів та подій формується психологічний портрет сучасної сім'ї ?
7. Як ви розумієте термін «психологічне здоров'я сім'ї» ?
8. Проаналізуйте критерії благополуччя сучасної сім'ї.
9. Чи є тотожними поняття «щастя» та «благополуччя» ?

Тематика доповідей та рефератів

1. Фемінізм. Історія виникнення і розвитку феміністського руху.
2. Історична модель української традиційної сім'ї.
3. Умови створення психологічного здоров'я сім'ї.
4. Соціально-психологічний клімат сім'ї.
5. Особливості планування і організації роботи психологічної служби з сучасною сім'єю.
6. Соціальний розвиток особистості в сучасних умовах функціонування сім'ї.

Семінарське заняття 2.

Сім'я як соціально-психологічний феномен

1. Соціально-психологічна сутність сім'ї та її структура.
2. Специфіка сім'ї як соціально-психологічного феномену.
3. Психологічний аналіз функцій сім'ї.
4. Типологія сімей.
5. Основні тенденції розвитку сучасної сім'ї.
6. Психологічні особливості етапів життєдіяльності сім'ї.

Питання для самоконтролю

1. Визначте і окресліть об'єкт, предмет та головні категорії дисципліни «Психологія сім'ї», як галузі психологічної науки.
2. Визначте місце «Психології сім'ї» в системі гуманітарних та спеціальних дисциплін.
3. Чому психологія сім'ї виступає як міждисциплінарна галузь знань ?
4. Розкрийте соціально-психологічну сутність сім'ї та її структуру.
5. В чому полягають роль держави та соціальних інститутів у розвитку сучасної сім'ї в Україні?
6. Яке значення дисципліни «Психологія сім'ї» в професійній діяльності практичного психолога ?
7. Які головні передумови виникнення «Психології сім'ї» ?
8. Що вам відомо про розвиток шлюбно-сімейних відносин в історії суспільства?
9. Де і як можна знайти застосування знанням в галузі «Психології сім'ї»?

Тематика доповідей та рефератів

1. Психологічні особливості студентської сім'ї.
2. Психологічні передумови та фактори стабільності сім'ї.
3. Сімейні проблеми на різних етапах життя.
4. Соціально-психологічна сутність сім'ї.
5. Особливості планування та організації роботи психологічної служби з сучасною сім'єю.

Семінарське заняття 3.

Проблеми стабільності шлюбу і сім'ї

1. Співвідношення понять «шлюб» і «сім'я».
2. Мотиви вступу у шлюб.
3. Фактори стабільності шлюбу і сім'ї.
4. Роль подружньої сумісності в підтримці стабільності шлюбу.
5. Етапи досягнення подружньої сумісності.
6. Сутність поняття «психологічне здоров'я сім'ї».

Питання для самоконтролю

1. Як співвідносяться поняття «шлюб» і «сім'я», «любов» і «шлюб»?
2. Чи завжди стійкий шлюб успішний?
3. Як мотивація шлюбно-сімейних стосунків впливає на задоволеність шлюбом?
4. Які фактори зумовлюють стабільність шлюбу і сім'ї?
5. Основні причини розірвання шлюбу.
6. Охарактеризуйте рівні подружньої сумісності.
7. Чи означає низький рівень подружньої сумісності приреченість шлюбу на невдачу?
8. Що означає термін «психологічне здоров'я сім'ї»?
9. Складіть власні правила-заповіді сімейного життя.

Тематика доповідей та рефератів

1. Знайдіть і обґрунтуйте розходження між такими станами, як любов, закоханість.
2. Яка ієрархія мотивів одруження є зазвичай оптимальною для подальшої задоволеності партнерів шлюбом? Обґрунтуйте вашу відповідь.
3. Назвіть основні компоненти подружньої сумісності.
4. Які фактори впливають на сімейне благополуччя?
5. Обґрунтуйте способи виходу з конфлікту.
6. Які види подружньої сумісності вам відомі?
7. Вплив особистісних особливостей подружжя на стійкість шлюбу.

Семінарське заняття 4.

Готовність до шлюбу і сімейного життя

1. Рівні готовності до шлюбу.
2. Статеве виховання в сім'ї.
3. Умови готовності майбутнього подружжя до шлюбу.
4. Умови створення психологічно здорової сім'ї.
5. Особливості подружнього спілкування.
6. Вплив спілкування на стабільність сім'ї.
7. Дефекти сімейного спілкування.
8. Форми сімейних стосунків.

Питання для самоконтролю

1. Визначення понять «готовність до вступу в шлюб» та «здібність до шлюбу».
2. Види готовності до вступу в шлюб.
3. Проблема адекватних шлюбно-сімейних уявлень юнаків та дівчат.
4. Компоненти готовності до шлюбу і сімейного життя.
5. Складові етико-психологічної готовності до шлюбу.
6. Конструктивне сімейне спілкування.
7. Зазначте фактори, які підвищують ефективність сімейного спілкування.
8. Назвіть основні причини сімейних конфліктів.

Тематика доповідей та рефератів

1. Актуальність проблеми готовності молоді до вступу в шлюб.
2. Особливості дошлюбних уявлень молоді.
3. Моральні основи міжособистісних стосунків юнаків і дівчат.
4. Підготовка молоді до сімейного життя.

Семінарське заняття 5.

Формування подружньої пари та спілкування в сім'ї

1. Теорії вибору шлюбного партнера.
2. Періоди формування подружньої пари.
3. Психологічна характеристика періоду дошлюбного спілкування (детермінація, мета, функції).
4. Прийняття рішення про вступ у шлюб.
5. Психологічні пастки періоду дошлюбного спілкування.

Питання для самоконтролю

1. Теорії вибору шлюбного партнера.

2. Дошлюбний період знайомства.
3. Чим відрізняються первинна й негативна вторинна адаптація?
4. Фактори і умови сімейного благополуччя.
5. Кризові періоди розвитку сімейних стосунків.

Тематика доповідей та рефератів

1. Фактори ризику при вступі в шлюб.
2. Схарактеризуйте розвиток стосунків у дошлюбній парі.
3. Психологічні умови оптимізації взаємостосунків у передшлюбний період.
4. Психологія емоційних стосунків як основа сімейного життя.

Семінарське заняття 6.

Кохання як основа подружніх стосунків

1. Тлумачення поняття «атракція».
2. Етапи розвитку емоційних відносин.
3. Феномен любові та її прояви. Співвіднесення понять «любов» і «закоханість».
4. Теорії любові. Пастки любові.
5. Умови збереження емоційних відносин.

Питання для самоконтролю

1. Які компоненти любові виокремлюються в різних її теоріях (Е. Фромма, Р. Мея, Дж Лі, А. Афанасьєва, Р. Стернберга)?
2. З чим пов'язується велике розмаїття концепції любові?
3. Назвіть основні критерії типології любові та приведіть приклади її класифікації.
4. Що, на ваш погляд, означає любити? Чи можна навчитися любити?
5. Як відрізняється любов від закоханості?
6. В чому сутність ефекту «рожевих окулярів»?
7. Де і як знайомиться молодь?
8. Як можуть розвиватися любовні стосунки?
9. Перелічіть і прокоментуйте фактори, що сприяють виникненню міжособистісної атракції та виступають умовами привабливості партнера?
10. Як бачив і трактував любов І.М. Сеченов?
11. Які існують моделі вибору супутника життя?
12. Прокоментуйте основні мотиви за якими беруть шлюб?

Тематика доповідей та рефератів

1. Роль національних традицій в сімейних стосунках.
2. Психологічні критерії любові.
3. Любов як вище людське почуття.
4. Любов в концепції Е.Фромма.
5. Роль та місце жінки в сучасній українській сім'ї.

Семінарське заняття 7.

Психологія подружнього статевого життя

1. Біологічні, психологічні та соціокультурні відмінності статей.
2. Біологічна сутність шлюбу. Етапи сексуальної адаптації подружжя.
3. Співвідношення віку осіб, які вступають у шлюб.
4. Психологічні типи сексуальних партнерів.
5. Сімейно-сексуальні дисгармонії.

Питання для самоконтролю

1. Що таке «гендер» і в чому полягає головна відмінність від поняття «стать»?
2. Які підходи до поняття гендеру вам відомі; в чому їх сутність?
3. Сімейно-сексуальні дисгармонії чоловіків.
4. Сімейно-сексуальні дисгармонії жінок.
5. Сексуальна адаптація подружжя.

Тематика доповідей та рефератів

1. Теорії формування статевої ідентичності.
2. Знайти, опрацювати і презентувати на занятті ситуації і випадки з сучасного життя, щоб свідчили про гендерну нерівність та дискримінацію.
3. Статеві відмінності в сфері поведінки дорослої людини і дитини.
4. Статеві відмінності в сфері моралі.
5. Статеві відмінності в сфері емоцій дорослої людини і дитини.

Семінарське заняття 8.

Життєвий цикл сім'ї

1. Чинники стабільності шлюбних стосунків.
2. Життєвий цикл сім'ї (Е.Дюваль, Г.Навайтіс, Е.Ейдемільер, К.Вітакер).
3. Проблематика перших періодів подружнього життя. Ідеалізація партнера. Шлюбно-сімейна адаптація.
4. Вторинна (негативна) адаптація: причини виникнення, шляхи попередження.
5. Механізми інтеграції сім'ї (Е.Ейдемільер, Т.Андреева).

Питання для самоконтролю

1. Прокоментуйте життєвий цикл сім'ї та яку роль виконують кризи в житті сім'ї ?
2. Що може виступати ознаками сімейної кризової події ?
3. Чи можна підготуватися до нормативних життєвих криз ?
4. Приведіть приклад та прокоментуйте ненормативні сімейні кризи.
5. Окресліть специфіку психологічної допомоги сім'ї при ненормативній сімейній кризі.
6. Що може відбуватися в сім'ї у випадку нерівномірного розподілу ролей ?
7. Що може трапитися в сім'ї у випадку, коли виконувані ролі протиріччять одна одній ?

Тематика доповідей та рефератів

1. Рольовий конфлікт працюючої жінки.
2. Психологічні проблеми домогосподарок.
3. Міфи про сім'ю та сімейні ролі.
4. Проблеми сучасної молодшої української сім'ї.
5. Роль і значення сімейних функцій та їх психологічний аналіз.
6. Психологічна допомога при ненормативних сімейних кризах.

Семінарське заняття 9.

Сім'я і її вплив на формування особистості дитини. Типи виховання.

1. Роль сім'ї в соціалізації дитини. Особливості соціалізації дитини в сім'ї.
2. Психологічні механізми соціалізації, за допомогою яких батьки впливають на дітей.
3. Особливості стилів сімейного виховання.
4. Поняття рольової багатofункціональності в сім'ї.

5. Основні патогенні типи виховання. Гіпоопіка: явне емоційне відкидання, перфекціонізм, компенсаторна гіпоопіка, гіпопротекція, прихована гіпопротекція, потураюча гіпопротекція.
6. Виховання по типу підвищеної моральної відповідальності. Суперечливе виховання.
7. Причини неадекватного батьківського ставлення до дитини.
8. Поняття психологічного здоров'я дитини.

Питання для самоконтролю

1. Що таке процес соціалізації і як цей процес здійснюється в сім'ї?
2. Перелічіть основні типи батьківсько-дитячих стосунків.
3. Які ролі може грати дитина в сім'ї?
4. Які існують наслідки процесу деривації на розвиток дитини?
5. Які параметри визначають процес виховання в сім'ї?
6. Які існують типи сімейного виховання?
7. Прокоментуйте типи дисгармонійного виховання дитини в сім'ї; проаналізуйте, який з них є найбільш травмуючим для дитини і чому?
8. Чи потрібні вимоги та заборони в вихованні дитини?
9. Що таке «батьківська позиція», «стиль виховання»?
10. В чому полягають причини порушення типу сімейного виховання?
11. Чи потрібно батькам у питаннях виховання дотримуватися єдиної стратегії та тактики виховання?
12. Хто з вчених досліджував особливості впливу сім'ї на формування і розвиток особистості дитини?
13. Які вікові і гендерні особливості взаємодії підлітків з батьком і матір'ю?
14. Схарактеризуйте специфіку дитячо-батьківських стосунків у різні вікові періоди розвитку дитини.

Тематика доповідей та рефератів

1. Роль матері в соціалізації дитини.
2. Роль батька у соціалізації дитини.
3. Роль сіблінгів в процесі виховання і соціалізації.
4. Види неправильного виховання. Причини і наслідки.
5. Державна політика України щодо дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.
6. Дитячі будинки сімейного типу як сучасна альтернатива сім'ї.
7. Розвиток дитини і дериваційні впливи.
8. Процедура усиновлення дітей-сиріт.
9. Ставлення до дітей у сім'ях з давніх часів і до наших днів.

10. Сім'я як еталонна система ціннісних орієнтирів дитини.
11. Дідусі та бабусі в системі сімейних стосунків.
12. Психологічні особливості батьківського ставлення до єдиної дитини.
13. Психологічні особливості багатодітної сім'ї.
14. Виховання в сім'ї дитячої самостійності.
15. Проблеми статевого виховання дітей.

Семінарське заняття 10.

Сімейні кризи

1. Визначення поняття «криза». Теорії криз. Стадії кризи (автор Дж. Каплан).
2. Критерії діагностики кризи.
3. Визначення поняття «сімейна криза».
4. Поняття про нормативні сімейні кризи. Ненормативні сімейні кризи.
5. Кризові періоди у розвитку подружніх стосунків (Плзак, Н. Самоукіна).
6. Прояви сімейної кризи на індивідуальному рівні., у нуклеарній сім'ї, у розширеній сім'ї. Прояви сімейної кризи у стосунках сім'ї і соціуму.
7. Симптоматична поведінка членів сім'ї як наслідок сімейної кризи.

Питання для самоконтролю

1. Що теке «гендер» і вчому полягає головна відмінність від поняття «стать»?
2. Які підходи до поняття гендеру вам відомі; в чому їх сутність?
3. Прокоментуйте життєвий цикл сім'ї та яку роль виконують кризи в житті сім'ї?
4. Що може виступати ознаками сімейної кризової події?
5. Чи можна підготуватися до нормативних життєвих криз?
6. Приведіть приклад та прокоментуйте ненормативні сімейні кризи.
7. Окресліть специфіку психологічної допомоги сім'ї при ненормативній сімейній кризі.
8. Що може відбуватися в сім'ї у випадку нерівномірного розподілу ролей?
9. Що може трапитися в сім'ї у випадку, коли виконувані ролі протирічать одна одній?
10. Знайти, опрацювати і презентувати на занятті ситуації і випадки з сучасного життя, щоб свідчили про гендерну нерівність та дискримінацію.

Тематика доповідей та рефератів

1. Рольовий конфлікт працюючої жінки.
2. Психологічні проблеми домогосподарок.

3. Міфи про сім'ю та сімейні ролі.
4. Проблеми сучасної молоді української сім'ї.
5. Роль і значення сімейних функцій та їх психологічний аналіз.
6. Психологічна допомога при ненормативних сімейних кризах.

Семинарське заняття 11.

Мотивація конфліктів, особливо небезпечних для сімейної цілісності.

Феномен прощення.

1. Тлумачення поняття «ревнощі» (В. Даль, М. Бердяєв та ін.). Психологічні детермінанти ревнощів.
2. Нормальні та патологічні ревнощі як над цінні ідеї. Типологія ревнощів (Т.В. Андрєєва, В. Менделевич).
3. Рекомендації особам, яких ревнують ревнощів (С. Кратофіл, А.Я. Варга, В.А. Смахов).
4. Тлумачення поняття подружня невірність (А.Н. Волкова, А.Я. Варга). Мотиви позашлюбних зв'язків (А.Н. Волкова). Відмінності в мотивуваннях зрад у чоловіків і жінок (Лосева).
5. Стадії та форми прощення (Р. Енрайт). Прийняття прощення.

Питання для самоконтролю

1. Поміркуйте, чи можливо уникнути конфліктів в подружніх стосунках?
2. В чому полягає цінність конфліктів, і зокрема подружніх?
3. Чи погоджуєтеся ви з думкою, що найважливішим є не попередження конфліктів, а їх вирішення?
4. Проаналізуйте найбільш «популярні» причини сімейних конфліктів.
5. Чим обумовлені порушення комунікації в сім'ї?
6. Проаналізуйте типологію сімейного конфлікту за Н. Пезешкіаном.
7. В чому полягає сутність і психологічне підґрунтя розв'язання конфлікту через модель «Сімейна рада» Т. Гордона?
8. В чому полягають основні завдання психологічної допомоги сім'ї?
9. Розгляньте і прокоментуйте «Кодекс суперечки», що був розроблений психологами.
10. Проаналізуйте дві основні тактики виходу із сімейного конфлікту.

Тематика доповідей та рефератів

1. Насилля в сім'ї.
2. Роль подружньої сумісності в підтримці стабільності шлюбу.

3. Вплив невиліковної хвороби на особистість дитини-інваліда.
4. Особливості подружніх стосунків в сім'ях, що мають хвору дитину.
5. Технології раннього виявлення сімейних проблем.
6. Чи реальна безконфліктна сім'я?
7. Психологічний портрет «проблемної» сім'ї.
8. Методи корекції шлюбно-сімейних стосунків.

Семінарське заняття 12.

Материнство й батьківство. Діти без сім'ї.

1. Соціально-культурний контекст виникнення феномена материнства й батьківства в цілому. Основні напрямки досліджень в області вивчення материнства.
2. Біологізаторські позиції в трактуванні «материнського інстинкту». Соціокультурна динаміка феномена батьківства. Батьківство в сучасній родині.
3. Поняття психічної депривації. Материнська депривація.
4. Форми психічної депривації (емоційна, соціальна, сенсорна депривації) і їхній зв'язок з вихованням дитини поза родиною.
5. Психолого-педагогічна підтримка дітей, що виховуються без родини. Проблеми всиновлення.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення батьківської любові, вкажіть на відмінності між батьківською та романтичною любов'ю.
2. Назвіть етапи розвитку батьківської любові.
3. Проаналізуйте специфіку материнської та батьківської моделей батьківства.
4. Визначте характер прояву батьківської любові в сім'ї (на реальному прикладі), опишіть психологічні наслідки її впливу на психічний розвиток дитини.
5. Визначте структуру феномену батьківства.
6. Назвіть основні психологічні теорії батьківства.
7. Проведіть контент-аналіз висловлювань людей різних поколінь про сутність батьківської любові.
8. Назвіть функції матері в пренатальному періоді розвитку дитини.
9. Визначте місце материнства у мотиваційній сфері жінки.
10. Назвіть онтогенетичні етапи розвитку материнської сфери.
11. Наведіть приклади впливу пренатального виховання на розвиток дитини.

12. Дайте визначення поняття «психологічна готовність до материнства» та охарактеризуйте її структуру.
13. Визначте характер статевих відмінностей в структурі готовності до батьківства, назвіть особливості подружніх стосунків після народження дитини.

Тематика доповідей та рефератів

1. Історична та соціокультурна специфіка батьківства.
2. Моделі стосунків батька та дитини на різних етапах розвитку суспільства.
3. Специфіка сучасного батьківства в контексті проблеми розвитку особистості.
4. Структура та функції батьківства.
5. Батьківство як соціальна роль.
6. Становлення дитячої особистості у сімейних взаєминах.
7. Формування у молоді уявлень про сім'ю як необхідний етап підготовки до шлюбу.
8. Вплив батьків на формування тендерних ціннісних орієнтацій у сфері міжстатевих взаємин.
9. Стратегії статевого виховання дітей.
10. Він та вона: різні від природи чи від виховання.

Семінарське заняття 13.

Психологічна діагностика сім'ї

1. Мета і завдання психологічної діагностики сім'ї.
2. Методи психологічного вивчення сім'ї.
3. Параметри діагностики подружніх стосунків і відповідні методики.
4. Особливості психологічної діагностики сім'ї з проблемною дитиною.
5. Особливості психологічної діагностики сім'ї на основі індивідуального і системного підходів.

Питання для самоконтролю

1. Висвітліть і прокоментуйте провідні методики дослідження сім'ї, (подружньої підсистеми, підсистеми батьків-дітей, дитячої підсистеми). А саме: • проєктивна малюнкova методика «Моя сім'я»; • методика PARI; • методика АСВ (Аналіз сімейних взаємостосунків); • методика «Генограма»; • методика «Опросник А.С.Кочаряна «Реакції подружжя на конфлікт»; • Системний тест Герінга.
2. Якою є головна мета і завдання психологічної діагностики сім'ї?

3. Висвітліть порядок зняття, збору, класифікації, зберігання і застосування отриманої інформації.
4. Якою є регламентація соціально-діагностичних досліджень сім'ї у сучасних умовах.
5. Чим обумовлюється проблематичність здійснення психологічного обстеження сім'ї?
6. Які вчені заклали підґрунтя психодіагностики сім'ї?
7. Підходи до психологічної діагностики сім'ї.
8. Перелічіть та прокоментуйте методики, за допомогою яких можна визначити особливості взаємин у сім'ї.
9. Висвітліть та прокоментуйте методики психодіагностики стилів сімейного виховання.
10. Порівняйте особливості психологічної діагностики сім'ї на основі індивідуального і системного підходів.
11. Прокоментуйте та охарактеризуйте методи та методики психодіагностики сім'ї як системи.

Тематика доповідей та рефератів

1. Розвиток психодіагностики сім'ї в історичному параметрі.
2. Алгоритм психодіагностичного обстеження сім'ї.
3. Умови і техніки проведення соціально-психологічних досліджень сім'ї.
4. Соціально-психологічне вивчення сім'ї в сучасних умовах.
5. Практика психологічної корекції подружнього життя неблагополучних сімей.
6. Індивідуальний підхід до вивчення сім'ї.
7. Системний підхід до вивчення сім'ї.
8. Діагностика готовності до сімейного життя.
9. Сім'я з дитиною як об'єкт психологічної діагностики.

Семінарське заняття 14.

Психологічна допомога сім'ї

1. Риси психологічного консультування і психотерапії сім'ї.
2. Принципи психологічного консультування сім'ї.
3. Механізми психологічної корекції сімейних стосунків.
4. Особливості використання методів і прийомів сімейного консультування.
5. Доцільність застосування сімейної психотерапії. Принципи і стадії процесу сімейної психотерапії.

Питання для самоконтролю

1. Які види сімейного консультування ви знаєте?
2. Розкрийте зміст консультування як інформування (психологічної освіти).
3. Назвіть особливості консультування з приводу складностей взаємин з дітьми.
4. Назвіть методи індивідуального психологічного консультування з питання вибору партнера.
5. Опишіть методи групового психологічного консультування дошлюбної пари.
6. Охарактеризуйте різноманітні форми індивідуальної і групової роботи з батьками.
7. Назвіть основні блоки батьківських запитів, що виникають під час консультування з проблем, пов'язаних з вихованням і розвитком дітей.
8. Яке значення системної сімейної психотерапії для розвитку психологічної допомоги сім'ї?

Тематика доповідей та рефератів

1. Дошлюбне та передшлюбне психологічне консультування.
2. Індивідуальне психологічне консультування з сімейної проблематики.
3. Сімейне консультування.
4. Консультування подружньої пари.
5. Сімейний консультант: особистість і діяльність.
6. Зарубіжні школи сімейної психотерапії.
7. Вітчизняні підходи до сімейної психотерапії.
8. Психологічна допомога сім'ї з дитиною-інвалідом.
9. Робота психолога з сім'єю при наркоманії та алкоголізмі.
10. Основні напрями психологічної допомоги в ситуації розлучення.
11. Психотерапія дітей у ситуації розлучення батьків.

Семінарське заняття 15.

Дисфункціональні сім'ї

1. Поняття про дисфункціональну сім'ю.
2. Психологічні портрети дружин, дітей і онуків із співзалежних алкогольних родин.
3. Сімейна алкогольна співзалежність як контекст відтворення алкоголізму.
4. Прогноз розвитку для дружин, дорослих дітей і онуків з алкогольних родин.

5. Психологічна допомога дружинам, дітям і онукам алкоголіків.
6. Робота з хімічно залежними сім'ями.

Питання для самоконтролю

1. Дисфункціональні сім'ї. Сімейна алкогольна співзалежність.
2. Проблема сімейної алкогольної співзалежності як сімейна проблема.
3. Психологічна допомога дружинам алкоголіків.
4. Психолого-педагогічна підтримка дітей з алкогольних сімей.
5. Програми подолання сімейної алкогольної співзалежності в дорослих дітей і онуків алкоголіків.

Тематика доповідей та рефератів

1. Афект в осіб у стані алкогольного сп'яніння.
2. Психологічні механізми засвоєння дітьми традицій вживання алкоголю.
3. Психологічні проблеми ранньої алкоголізації дітей.
4. Експериментальне дослідження впливу емоційної напруги в сім'ях алкоголіків.
5. Психологічна проблематика у жінок-алкоголіків.
6. Специфіка роботи з сім'ями хімічно залежних.
7. Дослідження мотивів вступу в шлюб у дисфункційних сім'ях.

Семінарське заняття 16.

Розлучення та його наслідки.

1. Чинники та наслідки руйнування шлюбно-сімейних відносин. Види розлучення.
2. Фази розпаду емоційних відносин. Стадії розлучення.
3. Проблеми повторного шлюбу.
4. Дитина в процесі розлучення батьків: розлучення як психологічна травма.
5. Психологічна допомога дитині у випадку виховання її прийомними батьками.
6. Розлучення в житті дорослої людини: розчарування й втрата партнера.
7. Психологічна підтримка розведених батьків: мачухи, вітчими.
8. Наслідки розлучення для дітей і для подружжя. Проблеми неповної родини.

Питання для самоконтролю

1. Хто з вітчизняних та зарубіжних науковців займався питанням вивченням і дослідженням розлучення, розірвання шлюбно-сімейних стосунків?
2. Які почуття, зазвичай, супроводжують процес розлучення?
3. Які існують негативні і позитивні наслідки розлучення?
4. З якими психологічними проблемами зустрічається неповна сім'я?
5. Хто з вчених досліджував особливості впливу сім'ї на формування і розвиток особистості дитини?
6. Як Ви розумієте вислів М. Монтеня «Руйнується сім'я – валиться держава»?
7. Що означає поняття «змішана сім'я?» і які її завдання?
8. Які головні психологічні проблеми повторного шлюбу?
9. Висвітліть та прокоментуйте негативні наслідки розлучення для чоловіків, жінок, дітей.

Тематика доповідей та рефератів

1. Розлучення та його наслідки.
2. Перша помилка повторного шлюбу.
3. Наслідки розлучення для чоловіків і жінок.
4. Наслідки розлучення для дітей.
5. Повторний шлюб: крах або нове життя?
6. Розлучення як соціально-психологічний феномен та особливості його перебігу в різних соціальних групах.

Семінарське заняття 17.

Домашнє насильство. Жорстоке поводження з дітьми.

1. Родини з «групи ризику» по проблемі жорстокого поводження з дітьми.
2. Види жорстокого поводження з дітьми в родині. Фізичне, сексуальне, емоційне насильство.
3. Жінки й домашнє насильство. Наслідки домашнього насильства.
4. Психологічна підтримка жертв домашнього насильства: державні й недержавні програми для жертв домашнього насильства.

Питання для самоконтролю

1. Домашнє насильство. Жорстоке поводження з дітьми.
2. Аналіз типів родиню, що входять в «групу ризику» по домашньому насильству.
3. Психологічна допомога дітям різних віків у ситуації домашнього насильства.

4. Жінки й домашнє насильство: можливості кризових центрів для допомоги жертвам насильства.

Тематика доповідей та рефератів

1. Близькі та віддалені наслідки сімейного насильства.
2. Насильство у сім'ї як специфічна психічна травма.
3. Різновиди психологічної допомоги дітям жертва насильства.
4. Стратегія та тактика надання психологічної допомоги дітям жертвам насильства у сім'ї.
5. Моделі реабілітаційних процесів у сім'ї.

Залікові запитання

1. Історія розвитку шлюбних стосунків від прадавності до сучасності.
2. Шлюб як основа сім'ї.
3. Національні особливості сімейних стосунків.
4. Особливості розвитку української сім'ї.
5. Сім'я і її характеристики.
6. Особливості сучасної сім'ї.
7. Соціально-психологічна сутність сім'ї та її структура.
8. Специфіка сім'ї як соціально-психологічного феномену.
9. Психологічний аналіз функцій сім'ї.
10. Типологія сімей.
11. Основні тенденції розвитку сучасної сім'ї.
12. Психологічні особливості етапів життєдіяльності сім'ї.
13. Співвідношення понять «шлюб» і «сім'я».
14. Мотиви вступу у шлюб.
15. Фактори стабільності шлюбу і сім'ї.
16. Роль подружньої сумісності в підтримці стабільності шлюбу.
17. Етапи досягнення подружньої сумісності.
18. Сутність поняття «психологічне здоров'я сім'ї».
19. Рівні готовності до шлюбу.
20. Статеве виховання в сім'ї.
21. Умови готовності майбутнього подружжя до шлюбу.
22. Умови створення психологічно здорової сім'ї.
23. Особливості подружнього спілкування.
24. Вплив спілкування на стабільність сім'ї.
25. Дефекти сімейного спілкування.
26. Форми сімейних стосунків.
27. Теорії вибору шлюбного партнера.
28. Періоди формування подружньої пари.
29. Психологічна характеристика періоду дошлюбного спілкування (детермінація, мета, функції).
30. Прийняття рішення про вступ у шлюб.
31. Психологічні пастки періоду дошлюбного спілкування.
32. Тлумачення поняття «атракція».
33. Етапи розвитку емоційних відносин.
34. Феномен любові та її прояви. Співвіднесення понять «любов» і «закоханість».
35. Теорії любові. Пастки любові.
36. Умови збереження емоційних відносин.

37. Біологічні, психологічні та соціокультурні відмінності статей.
38. Біологічна сутність шлюбу. Етапи сексуальної адаптації подружжя.
39. Співвідношення віку осіб, які вступають у шлюб.
40. Психологічні типи сексуальних партнерів.
41. Сімейно-сексуальні дисгармонії.
42. Чинники стабільності шлюбних стосунків.
43. Життєвий цикл сім'ї (Е.Дюваль, Г.Навайтіс, Е.Ейдемільер, К.Вітакер).
44. Проблематика перших періодів подружнього життя. Ідеалізація партнера. Шлюбно-сімейна адаптація.
45. Вторинна (негативна) адаптація: причини виникнення, шляхи попередження.
46. Механізми інтеграції сім'ї (Е.Ейдемільер, Т.Андреева).

Питання для підготовки до іспиту

1. Історія розвитку шлюбно-сімейних стосунків від прадавності до сучасності.
2. Національні особливості розвитку сімейних стосунків в українській сім'ї.
3. Поняття «шлюбу» та його форми.
4. Поняття «сім'я» та її види.
5. Порівняльний аналіз «сім'ї» та «шлюбу» (філософський, історичний, психологічний).
6. Особливості та основні функції сучасної сім'ї.
7. Психологічний клімат сім'ї та сумісність подружжя.
8. Психологічні особливості статей та їх врахування у між статевому вихованні та подружньому житті.
9. Психологія дружби і кохання.
10. Проблема вибору шлюбного партнера.
11. Основні функції дошлюбного спілкування.
12. Психогігієнічні основи спілкування в дошлюбний період.
13. Чинники стабільності шлюбних стосунків.
14. Життєвий цикл сім'ї (Е. Дюваль, Г. Навайтис, Е. Ейдемільер, К. Вітакер).
15. Проблематика перших періодів подружнього життя. Ідеалізація партнера. Шлюбно-сімейна адаптація.
16. Вторинна (негативна) адаптація: причини виникнення, шляхи попередження.
17. Механізми інтеграції сім'ї (Е. Ейдемільер, Т. Андреева).
18. Визначення поняття «криза». Теорії криз. Стадії кризи (автор Дж. Каплан).
19. Критерії діагностики кризи.
20. Визначення поняття «сімейна криза».
21. Поняття про нормативні сімейні кризи. Ненормативні сімейні кризи.

22. Кризові періоди у розвитку подружніх стосунків (Плзак, Н. Самоукіна).
23. Прояви сімейної кризи на індивідуальному рівні, у нуклеарній сім'ї, у розширеній сім'ї. Прояви сімейної кризи у стосунках сім'ї і соціуму.
24. Симптоматична поведінка членів сім'ї як наслідок сімейної кризи.
25. Види подружніх конфліктів, їх стадії, шляхи розв'язання.
26. Вік сім'ї та причини конфліктних ситуацій.
27. Стресові ситуації в сім'ї. Міфи про стреси та їх наслідки.
28. Фізичні та психологічні наслідки сімейних конфліктів.
29. Тлумачення поняття «ревнощі» (В. Даль, М. Бердяєв та ін.). Психологічні детермінанти ревнощів.
30. Нормальні та патологічні ревнощі як над цінні ідеї. Типологія ревнощів (Т.В. Андрєєва, В. Менделевич).
31. Рекомендації особам, яких ревнують ревнощів (С. Кратофіл, А.Я. Варга, В.А. Сміхов).
32. Тлумачення поняття подружня невірність (А.Н. Волкова, А. Я. Варга). Мотиви позашлюбних зв'язків (А.Н. Волкова). Відмінності в мотивуваннях зрад у чоловіків і жінок (Лосева).
33. Стадії та форми прощення (Р. Енрайт). Прийняття прощення.
34. Біологічні, психологічні та соціокультурні відмінності статей.
35. Біологічна сутність шлюбу. Етапи сексуальної адаптації подружжя.
36. Співвідношення віку осіб, які вступають у шлюб.
37. Психологічні типи сексуальних партнерів.
38. Сімейно-сексуальні дисгармонії.
39. Риси психологічного консультування і психотерапії сім'ї.
40. Принципи психологічного консультування сім'ї.
41. Механізми психологічної корекції сімейних стосунків.
42. Особливості використання методів і прийомів сімейного консультування.
43. Доцільність застосування сімейної психотерапії. Принципи і стадії процесу сімейної психотерапії.
44. Соціально-культурний контекст виникнення феномена материнства й батьківства в цілому.
45. Основні напрямки досліджень в області вивчення материнства.
46. Біологізаторські позиції в трактуванні "материнського інстинкту". Соціокультурна динаміка феномена батьківства. Батьківство в сучасній родині.
47. Поняття психічної депривації. Материнська депривація.
48. Форми психічної депривації (емоційна, соціальна, сенсорна депривації) і їхній зв'язок з вихованням дитини поза родиною.

49. Психолого-педагогічна підтримка дітей, що виховуються без родини. Проблеми всиновлення.
50. Роль сім'ї в соціалізації дитини. Особливості соціалізації дитини в сім'ї.
51. Психологічні механізми соціалізації, за допомогою яких батьки впливають на дітей.
52. Особливості стилів сімейного виховання.
53. Поняття рольової багатофункціональності в сім'ї.
54. Основні патогенні типи виховання. Гіпоопіка: явне емоційне відкидання, перфекціонізм, компенсаторна гіпоопіка, гіпопротекція, прихована гіпопротекція, потураюча гіпопротекція. Гіперопіка.
55. Виховання по типу підвищеної моральної відповідальності. Суперечливе виховання.
56. Причини неадекватного батьківського ставлення до дитини.
57. Поняття психологічного здоров'я дитини.
58. Поняття про дисфункціональну сім'ю.
59. Психологічні портрети дружин, дітей і онуків із співзалежних алкогольних родин.
60. Сімейна алкогольна співзалежність як контекст відтворення алкоголізму.
61. Прогноз розвитку для дружин, дорослих дітей і онуків з алкогольних родин.
62. Психологічна допомога дружинам, дітям і онукам алкоголіків.
63. Робота з хімічно залежними сім'ями.
64. Чинники та наслідки руйнування шлюбно-сімейних відносин. Види розлучення.
65. Фази розпаду емоційних відносин. Стадії розлучення.
66. Проблеми повторного шлюбу.
67. Дитина в процесі розлучення батьків: розлучення як психологічна травма.
68. Психологічна допомога дитині у випадку виховання її прийомними батьками.
69. Розлучення в житті дорослої людини: розчарування й втрата партнера.
70. Психологічна підтримка розведених батьків: мачухи, вітчими.
71. Наслідки розлучення для дітей і для подружжя. Проблеми неповної родини.
72. Родини з "групи ризику" по проблемі жорстокого поводження з дітьми.
73. Види жорстокого поводження з дітьми в родині. Фізичне, сексуальне, емоційне насильство.
74. Жінки й домашнє насильство. Наслідки домашнього насильства.
75. Психологічна підтримка жертв домашнього насильства: державні й недержавні програми для жертв домашнього насильства.

Рекомендована література

(основна)

1. Братусь Б.С. Любовь как психологическая презентация человеческой сущности / Б.С. Братусь // Вопросы философии. – 2009. – № 12. – С 30–43.
2. Бріш К.Г. Розлади прив'язаності: від теорії до терапії: (посібник) / К.Г. Бріш. – Львів, 2012. – 314 с.
3. Варга А.Я. Системная семейная психотерапия : краткий лекционный курс /А.Я. Варга. – СПб.: Речь. 2001. – 144 с.
4. Психологія сім'ї : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В. Помиткіна, В.В. Злагодух, Н.С. Хімченко, Н.І. Погорільська. – К.: НАУ, 2011. – 271 с.
5. Психологія сім'ї: навч. посібник / [Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А., Мисник С.О., Савченко Ю.Ю. та ін.]; за заг. ред. В.М. Поліщука. – [2-е вид.]. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 282 с.
6. Психологія сімейних взаємин: нав.посіб./[М.С. Корольчук, ПП. Криворучко, В.І. Осьодло та ін.]; заг.ред.М.С. Корольчука. – К.:Ніка-Центр, 2010.- 296 с.
7. Седих К.В. Психологія сім'ї : навч. посіб. / К.В. Седих. К. : ВЦ «Академія», 2015. – 192 с.
8. Семейная психология : учеб. пособ. для вузов / Л.Б. Шнейдер. – Изд. 3-е. – М. : Академ. проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2007. – 736 с.
9. Эйдемиллер Э.Г. Психология семьи и семейная психотерапия / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис – СПб.: Питер. 1999. –656 с.

Додаткова література

1. Алешина Ю.Е. Цикл развития семьи: Исследования и проблемы / Ю.Е. Алешина // Вестник Моск, ун-та. Психология. Сер. 14.– 1987. – № 2. – С. 60–72.
2. Алешина Ю.Е. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений / Ю.Е Алешина, Л.Я. Гозман, Е.М. Дубовская. – М.: Изд-во Моск, ун-та, 1987. –120 с.
3. Андреева Г.М. Социальная психология: учебник для высших учебных заведений / Г.М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 365 с
4. Боуен М. Теория семейных систем. Основные понятия, методы и клиническая практика / М. Боуен – М.: Когито- Центр. 2005, – 496 с.
5. Брайзендайн Л. Женский мозг / Л. Брайзендайн. – М., 2006. –317 с.
6. Винникот Д.В. Разговор с родителями / Д.В. Винникот. – М., 2007. –96 с.
7. Говорун Т.В. Стать та сексуальність: психологічний ракурс : [навч. посіб.) / Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.

8. Грэй Д. Мужчины с Марса, Женщины с Венеры / Д. Грэй. – М., 2005. – 352 с.
9. Добродняк А.А. Этапы развития семейной психотерапии и параллели с другими методами психотерапии / А.А. Добродняк // Сучасна сім'я. Освіта. Медицина. Психологія. Психотерапія. Можливості співпраці : матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю. – Полтава, 2006. – С. 47–50.
10. Дружинин В.И. Психология семьи / В.И. Дружинин. – М. : КПС, 1996. –160 с.
11. Кон І.С. Статя та Ідентифікація /І.С. Кон; за ред Ю.Б. Гіппенрейтер. – М. 2000. – 214 с.
12. Малкина-Пых И.Г. Семейная терапия. Справочник практического психолога / И.Г. Малкина-Пых. – М.; Эксмо, 2005.– 992 с.
13. Мартель Б. Сексуальность, любовь и Гештальт / Б. Мартель. – СПб. Речь, 2006. – 192 с.
14. Москаленко В.Д. Зависимость: семейная болезнь / В.Д. Москаленко. – М : ПЕР СЭ, 2002. – 336 с.
15. Николс М. Теоретический контекст семейной психотерапии / М. Николс // Семейная терапия : хрестоматія / Э.Г. Эйдемиллер, Н.В. Александрова, В. Юстицкис – СПб.: Питер, 2000. – С. 27–57.
16. Райгородский Д.Я. Родители и дети / Д.Я. Райгородский // Самара: БАХРАМ-М. 2003. – 672 с.
17. Роджерс К- Консультирование и психотерапия / К. Роджерс – М.: Апрель-Пресс Эксмо, 2000. – 328 с.
18. Родина в житті людини: Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. // Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування : Навч.посібник. - К.:Веселка,1998. – 327 с.
19. Сатир В. Вы и ваша семья / В. Сатир – М. : Апрель-Пресс. 2000. - 320 с.
20. Седих К.В. Психологія взаємодії систем: «сім'я і освітні інституції» : монографія / К.В. Седих. – Полтава : Довкілля. 2006 – 260 с.
21. Седых К.В. Делинквентный подросток : учебное пособие по психопрофилактике, диагностике и коррекции отклоняющегося поведения подростков для социальных педагогов, студентов педагогических, психологических, юридических специальностей, интернов-психиатров / К.В. Седых, В.Ф. Моргун.–Полтава, 1995. –161 с.
22. Семейная терапия : хрестоматія / Э.Г. Эйдемиллер, К.В. Александрова, В. Юстицкис. – СПб. : Питер, 2000. – 806 с.
23. Семиченко В.А. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / В.А. Семиченко, В.С. Заслужнюк. – К.: Веселка, 1998. – 214 с.

24. Системная семейная терапия: Классика и современность / [сост. и науч. ред. А.В. Черников]. – М. : Класс. 2005. –400 с.
25. Старшенбаум Г.В. Динамическая психиатрия и клиническая психотерапия / Г.В. Старшенбаум. – М. : Изд-во Высшей школы психологии, 2003. – 367 с.
26. Стражний А.С. Украинский менталитет /А.С. Стражний. – К.: Подолина, 2008. – 384 с.
27. Торохтий В.С. Методика диагностики психологического здоровья семьи / В.С. Торохтий // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. -№2 –С. 35–37.
28. Торохтий В.С. Психология социальной работы с семьей / В.С. Торохтий, Н.С. Видермам. – М.: Смысл, 2007. – 488 с.
29. Федосова Г.Л. Ефективна комунікація як важлива умова організаційного розвитку / Г.Л. Федосова//Актуальні проблеми психології / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – Т. 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. – Ч. 20. – 2008. – С. 22–26.
30. Шестопалова Л.Ф. Психологічні фактори формування комплаєнса хворих з алкогольною залежністю / Л.Ф. Шестопалова, Н.М. Лісна // Журнал психиатрии и медицинской психологии. – 2008. – № 3 (20). – С. 61–67.
31. Шліппе А фон. Системна психотерапія та консультування / А фон Шліппе, Й. Швайцер. – Львів, 2004. – 360 с.
32. Шморина Е. В. О методах консультативной работы в ситуации развода / Е.В. Шморина // Психология зрелости и старения. – 2000. – № 2. –С. 21–35.
33. Шутценбергер А.А. Синдром предков Трансгенерационные связи, семейные тайны, синдром годовщины, передача травм и практическое использование геносоциогаммы / А.А. Шутценбергер. - М. : Изд-во Ин та психотерапии, 2005. – 286 с.

ЗМІСТ

<u>Мета вивчення дисципліни “Психологія сім’ї”</u>	3
<u>Структура навчальної дисципліни</u>	6
<u>Завдання для проведення семінарських занять</u>	9
<u>Семінарське заняття 1.</u>	
<u>Історичні зміни сім’ї та шлюбу</u>	9
<u>Семінарське заняття 2.</u>	
<u>Сім’я як соціально-психологічний феномен</u>	10
<u>Семінарське заняття 3.</u>	
<u>Проблеми стабільності шлюбу і сім’ї</u>	11
<u>Семінарське заняття 4.</u>	
<u>Готовність до шлюбу і сімейного життя</u>	12
<u>Семінарське заняття 5.</u>	
<u>Формування подружньої пари та спілкування в сім’ї</u>	12
<u>Семінарське заняття 6.</u>	
<u>Кохання як основа подружніх стосунків</u>	13
<u>Семінарське заняття 7.</u>	
<u>Психологія подружнього статевого життя</u>	14
<u>Семінарське заняття 8.</u>	
<u>Життєвий цикл сім’ї</u>	15
<u>Семінарське заняття 9.</u>	
<u>Сім’я і її вплив на формування особистості дитини. Типи виховання.</u>	15
<u>Семінарське заняття 10.</u>	
<u>Сімейні кризи</u>	17
<u>Семінарське заняття 11.</u>	
<u>Мотивація конфліктів, особливо небезпечних для сімейної цілісності.</u>	18
<u>Феномен прощення.</u>	18
<u>Семінарське заняття 12.</u>	
<u>Материнство й батьківство. Діти без сім’ї.</u>	19
<u>Семінарське заняття 13.</u>	
<u>Психологічна діагностика сім’ї</u>	20
<u>Семінарське заняття 14.</u>	
<u>Психологічна допомога сім’ї</u>	21
<u>Семінарське заняття 15.</u>	
<u>Дисфункціональні сім’ї</u>	22
<u>Семінарське заняття 16.</u>	
<u>Розлучення та його наслідки.</u>	23

<u>Семінарське заняття 17.</u>	
<u>Домашнє насильство. Жорстоке поводження з дітьми.</u>	24
<u>Залікові запитання</u>	26
<u>Питання для підготовки до іспиту</u>	27
<u>Рекомендована література</u>	30
<u>Додаткова література</u>	30

Навчально-методична література

Вишньовський В. В.

**Методичні вказівки
щодо проведення практичних занять
з курсу “Психологія сім’ї”**

для студентів спеціальності 053 “Психологія”
всіх форм навчання

Формат 60x90/16. Обл. вид. арк. ... Тираж 10 прим. Зам. №

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя.
46001, м. Тернопіль, вул. Руська, 56
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № 4226 від 08.12.11.